

Romalıların Őıfa Ritüelleri

Roman's Healing Rituals

Tuğba Neslihan ŐAHİN¹

Özet

Őıfa ritüelleri en az hastalıklar kadar eskiye dayanmaktadır. Tanrıların gazabına ve kötü ruhlara bağlanan hastalıkların iyileştirilmesi için insanlar çeşitli ritüeller gerçekleştirmişlerdir. Pek çok toplumla etkileşim halinde olan Romalılar ise çeşitli őıfa ritüelleri uygulamışlardır. Bilhassa Yunan mitolojisinin ve Asklepios kültünün Romalılar üzerindeki etkisi yadsınamaz. Eski çağlardan beri uygulanan pek çok őıfa ritüeli varlığını günümüzde de sürdürmektedir. Bu ritüeller Anadolu coğrafyasında ve Hristiyan dünyasında kendine yer bulmaya devam etmektedir. Yapılan literatür taramasında őıfa ritüelleri alanında eksiklik göze çarpmış, bu eksiki doldurabilmek amacıyla Romalıların őıfa ritüelleri derlenmiştir.

Anahtar Sözcükler: Roma, Őıfa, Ritüel, Asklepion, Mitoloji.

Abstract

Healing rituals are as old as diseases. People performed various rituals for the healing of diseases caused by the wrath of the gods and evil spirits. The Romans, who were in interaction with many societies, performed various healing rituals. In particular, the influence of Greek mythology and the cult of Asclepius on the Romans cannot be denied. Many healing rituals performed since ancient times are still in practice. These rituals continue to find a place in Anatolian geography and the Christian world. In the literature, a lack of healing rituals has been observed; so, this study is compiled to fill this gap in the field of Roman healing rituals.

Keywords: Rome, Healing, Ritual, Asklepion, Mythology

¹ Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi, ORCID No: 0000-0002-9176-5214, e-posta: tugbaasahin95@gmail.com

GİRİŞ

Eski çağlarda insanlar doğal afetler, hastalıklar, doğum, ölüm gibi olayları açıklamakta zorlanmış, bunları anlamak için de genellikle tanrıları ve onların güçlerini kullanmışlardır. Hangi tanrının hangi gücü varsa, başlarına gelen olayı o tanrıya bağlamışlar, yaşadıkları iyi şeylere şükretmek için, kötü şeylerden de kurtulmak için çeşitli ritüeller uygulamışlardır.

Roma'lılar ilk devirlerde iyileşmek için şifa tanrı/tanrıçalarından ve/veya ruhlardan medet ummuşlardır. Şifa, üreme ve tarım tanrıları bu bağlamda Roma'lıların en çok başvurdukları tanrılar olmuş, Tanrıdan gelen hastalığın yine onun eliyle iyileştirileceğine inanmışlardır². Tanrılara yapılan dualarla, büyülerle, basit yiyecek ve ilaç tedavileriyle iyileşeceklerine olan inançları, onları çeşitli ritüeller yapmaya yöneltmiştir. Şifayı şifacıdan değil ilaçtan ve tanrıdan umdukları için ilacı verenin kim olduğunun onlar için bir önemi olmamış, dolayısıyla şifacının hekim olması da gerekmemiştir.

Eğer bir salgın hastalık baş gösterdiyse Şifa Tanrıçası Hygeia'ya adaklar adanmış, sunular sunulmuş, dualar edilmiştir. Yahut bir doğa olayı gerçekleşmişse bunun sebebini Baş Tanrı Jüpiter'in (Zeus) kızmasına bağlamış ve onu sakinleştirmeye çalışmışlardır. Bu ve benzeri olaylar için Romalılar pek çok ritüeller uygulamıştır. En eski şifa ritüelleri arasında büyü ile hayvan ve insan adak kurbanları sayılabilir.

Romalılar kültürel olarak Mezopotamya, Mısır, Yunan ve Etrüsk'lerden etkilenmişlerdir. Bunlar içinde bilhassa Yunan'lılardan mitoloji anlamında çok etkilenmişlerdir. Yunan mitolojisindeki pek çok tanrı/tanrıça ismi ve görevleri Roma mitolojisine de geçmiştir. Bunlardan bazı isimlerin Roma'daki karşılığı farklı, ancak görevleri aynıdır. Örneğin; Yunan mitolojisindeki Şimşek Tanrısı ve Baş Tanrı Zeus, Roma mitolojisinde aynı görevle, Jüpiter adıyla görülmektedir. Aşk ve Güzellik Tanrıçası Afrodit'in Roma'daki karşılığı ise Venüs'tür. Aynı zamanda Müzik, Güneş ve Kehanet Tanrısı Apollo her iki dönemde de aynı isimle anılmaktadır³. Aynı isimle anılan bir başka mitolojik figür de Tıp ve Hekimlerin Tanrısı Asklepios'tur.

² Bayat, 2010, s. 129.

³ Roma'nın kuruluşu mitlerinden olan Aeneis Destanı'nda Cerrah İapyx, cerrahi bir aletle Aeneis'in bacağına saplanan oku çıkarmaya çalışır ancak başaramaz. Aeneis'in annesi Tanrıça Venüs, İda Dağı'ndan (Kaz Dağları) geyikotu getirir ve Aeneis iyileşir. Aeneis'i tedavi edemeyen cerraha da Tanrı Apollo tarafından utandırılan bir beceri olarak görülen ve "suskun sanat" denilen tıp becerisini verilir. Apollo'nun üç temel görevi

Söz konusu şifa olduğunda Roma'luların medet umdukları ilk tanrı da şüphesiz Tıp ve Hekimlerin Tanrısı Asklepios olmaktadır. Elinde yılanlı asası ile tasvir edilen bu tanrı, adına en çok mimari yapı inşa edilen tanrılardan birisidir. Dönemin hastanesi olma özelliğini taşıyan Asklepionlar, tanrı Asklepios adına yapılmıştır. Günümüzde Anadolu ve Avrupa'da pek çok Asklepion'a rastlanmaktadır. En ünlü Asklepionlar; Epidauros ve Pergamon'da (Bergama) bulunmaktadır. Epidauros aynı zamanda içerdiği büyük bir amfi tiyatro ile de ünlüdür. Bu tiyatro sahnesi iyi bir akustiğe ve 15.000 kişilik bir izleyici kapasitesine sahiptir. Bu sahneyi hastaları tiyatro ile tedavi etmek amacıyla kullanmışlardır⁴. Bergama Asklepion'u ise hem bir şifahane hem de eğitim kurumu olarak kullanılmıştır. Galenos gibi ünlü hekimlerin orada görev yaptıkları bilinmektedir.

Asklepios'a verilen önem sadece Roma çağında kalmamıştır. Hekimler mesleğe başlamadan önce yaptıkları "Hipokrat Yemini"ne yüzyıllar boyunca şu sözlerle başlamıştır⁵: *"Yaşamın ve ölümün Rabbi, sağlığın bahşedicisi, şifanın ve her türlü tedavinin Yaraticısı olan Tanrıya yemin ederim. Yine Asklepios'a, erkek olsun kadın olsun Tanrının tüm dostları üzerine yemin ederim"*. Günümüzde bu yeminde tanrılar yerine "onurum üzerine" sözü kullanılmaktadır.

Asklepios'un Ailesi ve Asklepionlarda Uygulanan Şifa Ritüelleri

Asklepios kültü esasen bir Yunan kültürüdür ama Roma tıbbının da en önemli unsurlarından birisi olmuştur. Asklepios kültü Roma'ya MÖ 295'te yaşanan veba salgınıyla girmiştir⁶. Tiber Nehri üzerindeki bir adaya Asklepion inşa ederek hastalığı kovmaya çalışan Romalıların zaman içerisinde Yunan tıbbına olan önyargılı tavrı değişmiştir. Asklepionlarda kullanılan tedavi yöntemlerinden bazıları psikoterapi ile tedavi, müzikle tedavi, tiyatro ile tedavi, büyüsel tedaviler, bibliyoterapi (öykü anlatma) ile tedavi ve fitoterapi (bitkilerle) ile tedavidir⁷.

İmparator Cladius döneminde (MS 41-54) Asklepionlar köle tedavisine tahsis edilmiştir. Köle sahibi Roma'lular, köleleri hastalandığı zaman masraf yapıp iyileştirmek

vardır. Bunlar müzik, kehanet ve sağaltım, yani iyileştiriciliktir. Bunlardan ilk ikisi sesliyen, tıp sessiz sanat olarak anılmıştır (Tez, 2010, s. 44).

⁴ Günümüzde psikiyatrik hastalarda psikodrama adı altında tiyatro ve canlandırma yöntemi ile tedaviye devam edilmektedir (Mercan, 2019, s. 79).

⁵ Altuner, 2015, s. 4.

⁶ Mercan, 2019, s. 71-85.

⁷ Bu tedaviler Tuğba Mercan'ın yüksek lisans tezinde başlık olarak bulunmaktadır (Mercan, 2019).

yerine onları tedavi tapınaklarına bırakmışlardır. Bunun için en çok kullanılan yer, Tiber Adası'ndaki Esculapius Tapınağıdır. İlk karantina örneklerinden biri de veba hastalığına yakalanan kişilerin buraya gönderilmesidir⁸. Böylece şehir büyük bir salgından kurtarılmıştır.

Asklepionlarda tedaviler ilaçların iyileştirici gücünden yararlanmak yerine ritüel tarzı, alternatif tıp yöntemleriyle gerçekleştirilmiştir. Asklepionlarda doğum ve ölüm istenmediğinden buralara hamileler kabul edilmemiş, sadece iyileşme potansiyeli olan hastalar kabul edilmiş, böylece de herhangi bir ölüm vakası kaydedilmemiştir⁹. Bu konuda oldukça iddialı olan Roma'lular, Pergamon Asklepiyonu'nun kapısına "*Tüm tanrılar için yaratılmış olan bu kutsal yere yalnızca Ölüm Tanrısı Hades giremez!*" yazılı bir tabela asmışlardır¹⁰.

Asklepion'a giriş de bir ritüelle başlamıştır. Asklepion'a kabul edilen hastalar bir avluya alınmış, sonrasında ruhsal ve bedensel arınmayı amaçlayan hazırlık süreci başlamıştır. Bu hazırlık sürecinde kişi oruç tutmuş, cinsel ilişkiden kaçınmış, kutsal olarak betimlenen bir suda yıkanmış, tütsü yakılmış, bedeni hoş kokularla ovulmuş, beyaz bir giysi giymiştir¹¹. Bu ritüeller tamamlandıktan sonra kişi bir odada hayvan postunun üzerinde uyutulmuştur¹². Bu esnada odada elinde yılan olan bir rahip kişinin etrafında dönmüş, kişinin gördüğü rüya sabah rahiplerce¹³ değerlendirilmiş ve tedavi süreci ona göre düzenlenmiştir. Bu tedaviler genellikle banyo, çamur banyosu, spor, tiyatro, müzik, çıplak ayakla toprakta yürüyüş, diyet ve bitkiler olmuştur. Ayrıca hava değişikliği yapması öğütlenen hastalar da vardır. Uygulanan tedavilerden biri de Asklepios'un kutsal hayvanları olarak kabul edilen yılan, horoz, köpek gibi hayvanların kişinin hasta organlarını yalayıp ısırmasıdır¹⁴. Bu uygulamalardan sonra veya rüyasında Asklepios'u gördükten sonra iyileştiklerini öne süren hastalar vardır¹⁵. İyileşen hasta teşekkür maksadıyla adını, kurtulduğu hastalığı, tedavisini ve hasta organın kabartmasını içeren bir levhayı Asklepion'a bırakmıştır¹⁶: "*Taşlara yazılan iyileşme hikâyeleri de kişilerin tanrıya sadakatine ve sevgisine bağlanmıştır.*"

Asklepion rahipleri, hastayı telkin yoluyla, Asklepios'un yardımıyla iyileşeceğine inandırmışlardır. Bu sayede söylenen şeyleri yapan ve iyileşeceğine inanan hasta

⁸ Gerçeksever, 2009, s. 39.

⁹ Bayat, 2010, s. 104.

¹⁰ Durmaz, 2010, s. 123.

¹¹ Mercan, 2019, s. 13.

¹² Bu tapınak uykusuna inkübasyon adı verilir.

¹³ Bu rahiplere Asklepiad adı verilir.

¹⁴ Bayat, 2010, s. 104.

¹⁵ Mercan, 2019, s. 73.

¹⁶ Güner, 2019, s. 72.

psikoterapiye açık hale gelmiştir. Hastalara Asklepios'un resminin veya heykelinin olduğu odalarda uyuma zorunluluğu koyulmuş, burada hastalara halisünojenik bitkisel ilaçlar verilmiştir¹⁷. Hastalara verilen bu ilaçların etkisiyle derin uyku ve rüya görmeleri sağlanmıştır. Taburculuğa hazırlanan hastalar uzun bir koridordan geçerek rüya odalarına alınmış ve gördüğü rüyayı sabah rahiplere anlatması istenmiştir. Eğer hasta iyi bir rüya görürse birkaç gün daha tedaviye devam edilip taburcu edilmiş, kötü bir rüya görürse de tedavi alanına geri alınarak tedaviye devam edilmiştir¹⁸.

Roma tıbbında cerrahi son tercih olarak kullanılan bir yöntemdir. Hekimlere duyulan güvensizlik dönemin aydınları tarafından edebi eserlere çeşitli şekillerde yansımıştır. Örneğin; Romalı ozan Martialis *Epigramlar* adlı eserinde bir hekimden şu sözlerle bahsetmektedir¹⁹:

*“Yarmandı Diaulus, ölü gömücüsü oldu şimdi.
Yatacağı yere (hasta yatağına/ölü salına) yolluyor önceki becerisi üzerine.”*

Phaidros ise yazdığı fabllardan birinde kendini doktor diye tanıtan bir ayakkabı tamircisinden bahsetmektedir²⁰. Tüm bu kötü algılara rağmen Roma'da tıbbın ilerlediği gözlemlenmektedir. Arkeolojik kazılar neticesinde, kadınların anatomisinin bilindiğini ve kadınlara cerrahi müdahalelerin yapıldığını kanıtlayan jinekolojik ve anal muayene aletleri açığa çıkmıştır²¹. Hekimler hastayı iyileştirmek için son hakkını kullanırken tanrı Asklepios'un desteğini almak için bir ritüel gerçekleştirmiş ve cerrahi aletlerin üzerine onun sözlerini yazmış ya da kutsal hayvanlarını betimlemişlerdir. Aletlerin veya onların saklandığı kutuların üzerine bu şekiller çizilerek aletler kutsallaştırılmış ve Asklepios'un iyileştirici gücünden yararlanılmak istenmiştir²².

Mitolojiye göre Asklepios'un altı kızı ve üç oğlu vardır²³. Asklepios ailesinin tüm bireylerinin sağlık ve şifa ile ilgili güçlerinin olduğuna ve bu özelliğin kalıtsal olduğuna inanılmış, pek çok ritüel sadece Asklepios adına değil, ailesinin adına da düzenlenmiştir.

Roma'lılar şifa konusunda sadece Asklepios'a başvurmamıştır. Örneğin; şifa konusunda medet umdukları tanrı/tanrıçalardan biri de Şifa Tanrıçası Panekia'dır. Adının

¹⁷ Mercan, 2019, s. 73.

¹⁸ Bencan, 2008, s. 68.

¹⁹ Martialis, 2022, s. 45.

²⁰ Jackson, 1999, s. 53.

²¹ Deighton, 2017, s. 44.

²² Akarsu vd, 2011, s. 14.

²³ Şahin, 2021, s. 27-33.

kelime anlamı ‘her derde deva²⁴ olan Panekia, Tıp Tanrısı Asklepios ile Ağrı Dindirme Tanrıçası Epione'un kızıdır. Yılanın zehrini akıttığı kâse ile tasvir edilir ve tedavide desteği olduğuna inanılır. Ayrıca, bitkiler aracılığıyla iyileşmeyi de temsil etmektedir ve adına pek çok tapınakta rastlanmaktadır²⁵.

Asklepios'un ailesinin en ünlü üyelerinden birisi de kızı Hygeia'dır. Günümüzde kullanılan hijyen kelimesinin kökeni bu tanrıçanın adından gelmektedir²⁶. Asklepios hastalara şifa verirken, Hygeia sağlığı korumakla ve sürdürmekle görevlidir. Bir elinde kâse diğer elinde yılanlı asa ile temsil edilir ve adı pek çok edebi metinde ve mimari eserde geçer²⁷.

Diğer Şifa Ritüelleri

Şifa umularak yapılan ritüellerden birisi de büyü ritüelleridir. İçine kötü ruh girdiği için hasta olduğuna inanılan kişiye trepanasyon²⁸ gibi oldukça ilkel ve tehlikeli bir tedavi yöntemi uygulanmıştır²⁹. Bu yöntem özellikle psikiyatrik vakalarda ve sara hastalarında kullanılmıştır³⁰. Bu hastalıkların sebepleri kötü ruhlara bağlandığı için en çok onlar üzerinde bu yöntem uygulanmıştır. Gordion'da yapılan çalışmalarda Roma dönemine tarihlenen trepanasyon örneklerine rastlanmıştır.³¹ Trepanasyonun izlerine bakılarak kişinin iyileşip iyileşmediğine dair bir tahmin yürütülebilmektedir. Bununla beraber iyileşme belirtisi göstermeyen bulgularda uygulama kişiye sağken mi yoksa öldükten sonra mı yapıldığı konusunda tartışmalar devam etmektedir. Bir diğer ihtimal ise hastanın uygulamadan hemen sonra ölmüş olmasıdır.³² Aşıklı Höyük'de canlı bir kişinin üzerinde uygulamanın yapıldığını gösteren kanıtlar mevcuttur.³³

²⁴ Karıştıranlı, 2021, s. 83.

²⁵ Şahin, 2021, s. 27.

²⁶ Şahin, 2021, s. 28.

²⁷ Karıştıranlı, 2021, s. 82.

²⁸ Trepanasyon, kafatasında delik açarak yapılan bir tedavi yöntemidir. Bu teknik, Neolitik Çağdan itibaren, antik çağlarda da dünyanın çeşitli yerlerinde uygulanmış, dört farklı yöntemi olan trepanasyona İtalya, Romanya, Peru, Fransa, İsrail, Anadolu vs. pek çok yerde rastlanmıştır (Bayat, 2010, s. 41). Antropolojik araştırmalara göre bu yöntemin uygulandığı pek çok kişinin öldüğü bilinmektedir.

²⁹ Bayat, 2010, s. 40.

³⁰ Erdal, 2008, s. 423.

³¹ Tuğcu, 2010, s. 72.

³² Erdal, 2008, s. 423.

³³ Tuğcu, 2010, s. 72.

Hastalar, koruyucu olduğuna inandıkları figürler, taşlar, muskalar ve tılsımlar taşımışlardır³⁴. İyi şans getirdiğine ve kısırlığa iyi geldiğine inanıldığı için adam otundan muskalar yapılmıştır. Romalıların Etrüsklerden öğrendiği karaciğer falı (hepatoskopi) da büyüsel ritüellerden birisidir³⁵. Karaciğer falının örneklerine başka medeniyetlerde de rastlanmaktadır. Örneğin; bu yöntem Mezopotamya tıbbını tatbik etmekte kullanılmıştır. Yani fal niyetiyle bakılan karaciğerde hastalığın sonucu öğrenilmek istenmiştir. Eğer olumlu bir sonuç çıkarsa hasta psikolojik olarak kendini iyi hissedecek ve tedaviye olumlu yanıt vermeye başlayacaktır.³⁶

Hastalıkların sebebi olarak kötü ruhları gören Romalılar mikrobun varlığından habersizdi. Bu sebeple işledikleri günahların bir bedeli olarak hasta olduklarına inanmışlardır. Dolayısıyla, bu günahlarından arındıkları zaman iyileşeceklerini düşünmüşlerdir. Bu sebeple su veya ateşle yapılan ritüeller hem arınma hem şifa ritüellerini kapsamıştır.

Antik Roma'da hasta kişinin başının üzerinde ateş çevrilmesi işlemi şu şekilde yapılmıştır: Şifacı, hastanın etrafında 5-10 dakika kadar elinde ateşle döner ve kötü ruhların yandığına inanılır. Bu işlem esnasında hastanın verdiği terleme, kramp, ağlama ve gülme krizleri gibi tepkiler hastalığın hastayı terk ettiğini düşündürür. Kişi böylece sadece hastalıktan değil aynı zamanda kötü ruhlardan da arındığına inanmıştır³⁷. Bu sebeple bu ritüel hem arınma hem de şifa ritüeli olarak kabul görmektedir.

Kötü ruhlardan arınmak ve hastalıktan kurtulmak için yapılan bir diğer ritüel ise dağlamadır. Bir yara açılması durumunda kanamayı durdurma ve yarayı kapatma gibi faydaları olan dağlama, farklı şekillerde ve farklı amaçlarda da kullanılmıştır³⁸. Örneğin; kişiye korku ve vesvese veren bir kötü ruhun kişinin içine girdiği ve bunun hastalığa sebep olduğuna inanıldığında da dağlama yöntemi kullanılmıştır. Çivi çiviye söker mantığıyla yapılan bu ritüelde amaç, hastaya korku veren kötü ruhu ateşle korkutarak vücuttan göndermektir. Kişinin gözleri önünde dakikalarca ateşte ısıtılan demir çubuk yavaşça hastaya yaklaştırılır. Yanacağından dolayı korkup tepki veren hastanın daha o an iyileşmeye başladığına inanılmaktadır. Şifacı, hastaya zarar vermeyecek şekilde ve sürede hastanın şakaklarına bu çubuğu dokundurup çekerdi ve böylece kötü ruhun ve hastalığın yanarak

³⁴ Mercan, 2019, s. 80.

³⁵ Bayat, 2010, s. 143.

³⁶ Bayat, 2010, s. 52-53.

³⁷ Bencan, 2008, s. 34.

³⁸ Acar, 2016, s. 13-14.

vücuttan uzaklaştığına inanılırdı³⁹. Bu ritüelin farklı coğrafyalarda farklı şifacılar tarafından yapıldığı da bilinmektedir. Örneğin; İslamiyet öncesi Türk kültüründe şamanların yapmış olduğu alazlama ritüeli de dağlama ile aynı mantıktadır. Bu ritüel aynı zamanda yakma, yaktırma, göyündürme ve en vurma adlarıyla da anılmaktadır⁴⁰.

Şifa bulmak için günümüzde halen yapılan ritüellerden biri de şifalı olduğuna inanılan sulara yıkanmaktır. Tuzlu, sodalı veya tatlı kaynak sularının her birinin farklı hastalıklara iyi geldiğine inanılmaktadır. Kutsal bir ruhu olduğuna inanılan kaplıcalara ve onların üzerine inşa edilen hamamlara genellikle bir tanrının ismi verilmiş ve ondan şifa beklenmiştir. Doğal kaynak sularının etkileriyle ilgili bilgi aldığımız ana kaynaklardan biri Romalı mimar ve mühendis olan Pollio'nun *De Architectura Libri X (Mimarlık Üzerine On Kitap)* adlı eseridir. Pollio eserinde doğal kaynak sularından ve etkilerinden şu sözlerle bahsetmiştir⁴¹:

“Doğal soda içeren soğuk su kaynağı türü vardır. Bunlar müshil olarak alınır ve bağırsaklardan geçerken, sıracalı urları temizler. Altın, gümüş, demir, bakır ve kurşun gibi madenlerin buldukları yerlerde bulunan su kaynakları çok zararlıdır; çünkü sıcak kaynaklar gibi kükürt, şap ve asfalt içerirler ve bunlar içilerek vücuda girdiklerinde damardan yayılarak kas ve eklemlere ulaşır ve onları genişleterek sertleştirirler. Sonuçta genişleyerek şişen kaslar büzülür ve insanlarda damarlar çok sertleşip yoğun ve soğuk maddelerle tıkanıp için kramplara ve gut hastalığına neden olurlar... Kilikya'daki Tarsus kentinde, gutlu hastaların, içine ayaklarını sokarak ağrılarını giderdikleri Cydnus⁴² adlı bir nehir vardır.”

“Kimi pınarlara tat veren asitli bir özsu vardır. Bu pınarların suyu, vücuda girdikten sonra vücutta bulunan ve başka suların kullanımından kaynaklanan bütün tortu ve taşları dağıtır. Bu gibi şeylerin asitli sular tarafından neden eritildiklerini aşağıdaki deneylerde görebiliriz. Sirkede bir süre bırakılan yumurta kabuğu, bir süre sonra yumuşayarak çözülecektir...”

Doğal kaynak sularının olduğu yerlere yapılan Roma hamamlarının ve oralardaki suların şifa verdiğiğine inanılmıştır. Bu sebeple Asklepiades ve Galenos gibi, dönemin pek çok hekimi de hastalarına banyo önermiştir⁴³.

Suyla arınma ve şifalanma geleneği sadece Pagan Roma'lılarda kalmamıştır. Hristiyan Roma'lılar da kutsal alanlara girmeden önce suyla yıkanmışlar ve böylece her kötü

³⁹ Bencan, 2008, s. 35.

⁴⁰ Acar, 2016, s. 12.

⁴¹ Tez, 2010, s. 42.

⁴² Berdan Irmağı, Mersin.

⁴³ Bayat, 2010, s. 145.

şeyden, özellikle de hastalık ve günahlardan arınarak kutsal alandan içeri girmişlerdir⁴⁴. Pagan Roma'lılardan, Hristiyan Roma'lılara geçen bir diğer gelenek de Asklepios'a atfedilen kurtarıcı, iyileştirici güçlerin Hz. İsa'ya verilmiş olmasıdır⁴⁵. Hristiyanlığı kabul eden Roma'lıların yeni şifa ritüelleri arasında, bir rahip veya papazın hastaya dokunması yoluyla iyileşmedir. “*Şifa verici 14 aziz veya azize inancı*” buradan gelmektedir⁴⁶.

Dönemin Hristiyan ileri gelenleri Asklepionları bir tehdit olarak algılamış ve Asklepios kültürünün önemli merkezlerinden biri olan Pergamon'u “*şeytanın makamı*” olarak nitelendirmişler⁴⁷, buna karşın, Asklepios kültürünün bazı unsurlarını kullanmışlardır. Rüya görmek için uykuya yatmaktan oruç tutmaya, rahip eşliğinde uyumaktan telkine kadar her şey aynıdır. Sadece kişinin yattığı yer artık bir Asklepion ya da pagan tapınağı değil, kilise yahut manastırdır.

Roma'da hem şifacıların hem de hekimlerin kullandıkları kupa çekme ve kan akıtma (sülük ya da hacamat) gibi bazı ortak yöntemler vardır. Bu yöntemler vücuttaki fazla kanı çekerek kanın yenilenmesini ve hastalığın iyileşmesini sağlamaktadır. Ancak her hastalığa iyi gelmediği de muhakkaktır. Bu sebeple bu yöntemleri hem bir tedavi hem de ritüel olarak kabul edilebilir. Bu yöntemler günümüzde alternatif tıp olarak adlandırılmakta ve halk hekimliğinde halen aktif olarak kullanılmaktadır⁴⁸.

Günümüzde örneklerine rastladığımız şifa ritüellerinden bir diğeri de Mısır, Mezopotamya ve Anadolu'da da rastlanan kurşun dökme ritüelidir ve bu ritüeli bu topraklarda hüküm süren Roma'lılar da uygulamıştır⁴⁹. Bu ritüel şu şekilde uygulanmaktadır: Kişide hastalık yapan kötü ruhları vücuttan atmak için hasta, bir odanın ortasına oturtulur, metal bir kaşıқта eritilen kurşun hastanın başı üzerinde tutulan kabın içindeki soğuk suya atılır. Kurşunun aldığı şekilden kötü ruhun çıkıp çıkmadığı anlaşılır. Bu ritüel Avrupa ve Afrika'da da uygulanmaktadır⁵⁰. İslamiyet öncesi Türk kültüründe bu ritüel ‘kut koyma ve kut dökme’ adlarıyla anılmıştır⁵¹.

Antik Roma'da yapılan bir diğer şifa ritüeli de ses terapisi. Yoğun ve uzun süreli titreşim yapan gonglara vurularak oluşturulan ses dalgası ve titreşim sayesinde hastanın

⁴⁴ Yazıcı, 2018, s. 22.

⁴⁵ Bayat, 2010, s. 106.

⁴⁶ Tez, 2010, s. 52.

⁴⁷ Karıştırıranlı, 2021, s. 91.

⁴⁸ Acar, 2016, s. 16.

⁴⁹ Bencan, 2008, s. 69.

⁵⁰ Polat, 2020, s. 13.

⁵¹ Şafak, 2017, s. 158.

iyileşmesi amaçlanmaktadır. Hasta olan bölgenin üzerine konulan gonga vurularak uygulanan⁵² bu yöntem modernize edilmiş haliyle günümüzde böbrek taşı kırma tedavisinde de kullanılmaktadır⁵³.

Sonuç

İnsanlık önce hastalıklarla, sonra da onları iyileştirecek yollarla tanışmıştır. Tüm zamanlarda ve tüm coğrafyalarda çeşitli hastalıklar görülmüş ve bunların sağaltım yolları aranmıştır. Bu bağlamda şifa arayanların başvurduğu kişiler genellikle hekimler ya da büyücüler olmuştur. Hastalığın tanrılardan geldiği inancı ise bazı zamanlarda mitolojik figürlerin hekimlerin önüne geçmesine sebep olmuş, çeşitli ritüeller ortaya çıkmış ve inancın hastalıklar üzerindeki etkisi gözlemlenebilmiştir.

Dağlama, kan akıtma gibi bazı ritüellerin tıbbi bir altyapısı bulunmakla birlikte, plasebo etkisiyle açıklanabilecek pek çok ritüel de uygulanmıştır. Gerek Roma'luların gerekse başka uygarlıkların uyguladığı şifa ritüellerinin büyük çoğunluğunun bilimsel bir açıklaması yoktur. Özellikle büyüsel şifa ritüelleri ak ve kara büyü olarak ikiye ayrılmıştır. Kendisine kara büyü yapıldığına inanan kişinin önce psikolojik direnci azalacak buna bağlı olarak da bağışıklık sistemi zayıflayacak böylece kişi kendini hasta hissedecektir. Kara büyüden kurtulmanın ve iyileşmenin yolu ise ak büyüdür. Ak büyü ise ya bir hayvan kurban etmekle (günah keçisi) ya da insan yahut hayvan şeklinde yapılan figürlerin kırılması ya da gömülmesi (taklit büyü) yoluyla gerçekleştirilmektedir. Bunu yapan insan iyileşeceğine inandığından dolayı eski gücüne tekrar kavuşmakta ve şifalanmaktadır⁵⁴. Ritüellerin tamamını plasebo etkisi ile açıklamak da yeterli olmayacaktır. Örneğin; ritüeller içerisinde kabul edilen tiyatro ile terapi, ses terapisi gibi bazı yöntemler günümüzde psikiyatri ve tıp biliminin çalışma alanında kullanılmakta ve faydalı sonuçlar elde edilmektedir. Aslında bu ritüellerin tümü inancın ve psikolojinin hastalıklar üzerindeki etkisini göstermesi açısından önemlidir.

Deneme yanılma yoluyla yapılan bazı uygulamalar ise hastalıkları iyileştirmekten çok seyrini kötüleştirilmiş veya kişinin ölümüne sebep olmuştur. Trepanasyon yöntemi bu anlamda tercih edilen en tehlikeli yöntem olmuştur. Kökeni çok eski dönemlere rastlayan bu yöntemin

⁵² Bencan, 2008, s. 65.

⁵³ Açılımı "Extracorporeal Shock Wave Lithotripsy" olan ESWL, dışarıdan şok dalgalarıyla böbrek taşı kırma anlamına gelmektedir. <https://www.cerrahi.com.tr/eswl-nedir-eswl-tas-kirma-tedavisi>, Erişim Tarihi: 16.05.2022.

⁵⁴ Ökse, 2021, s. 165.

uygulandığı çok fazla insanın öldüğü bilinmekle birlikte, bu yöntemin %50'ye yakın oranda başarı sağladığı da anlaşılmıřtır⁵⁵.

Paganizmle başlayan şifa ritüelleri, daha sonraki dönemlerde de devam ettirilmiş ve bir kısmı günümüze dek ulaşmıştır. Bu bağlamda bazı ritüellerin çok eski dönemlerden beri takibi yapılabilmektedir. Modern tıbbın olmadığı, yetersiz kaldığı veyahut tıbbı ve hekimlere güven duyulmadığı dönemlerde uygulanan çeşitli ritüeller, inancın hastalıklar üzerindeki psikolojik etkisini göstermesi açısından önemlidir.

İlkel gibi gözüken pek çok ritüelin günümüzde modernize edilmiş haliyle devam ediyor oluşu sadece Tarih bilimini değil Arkeoloji, Sosyoloji, Tıp Tarihi ve Psikoloji gibi alanları da ilgilendirmekte ve onların da çalışma alanına girmektedir. Bu makale de Romalıların şifa ritüelleri üzerine yapılan bir derleme çalışmadır.

⁵⁵ Bayat, 2010, s. 41.

KAYNAKÇA

- Acar, H. V. (2016), “Türk Halk Hekimliğinde Akupunktur ve Bağlantılı Teknikler”. *Lokman Hekim Dergisi* 6(1), 10-18.
- Akarsu S., Akarsu B. M., Tırpan A. A. (2011), “Roma Dönemi’nden Ortaçağ’a Tıp Aletleri”. *Lokman Hekim Dergisi* 1(3), 13-17.
- Altuner, İ. (2015). “Hipokrat Yemini”. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 7, 1-7.
- Bayat, A. H. (2010). *Tıp Tarihi*. İstanbul: Merkez Efendi Geleneksel Tıp Derneği Yayınları.
- Bencan, C. (2008), *Antik Terapi Yöntemleri ile Hastalıkların Sağaltılması*. İzmir: Temiz İş Matbaası.
- Deighton, H. J. (2017), *Eski Roma Yaşantısında Bir Gün* (Çev: H. K. Ersoy), İstanbul: Homer Kitabevi.
- Durmaz, M. (2010). *Bergamalı Lokman Hekim Galenos*. İzmir: Bergama Kültür ve Sanat Vakfı.
- Eralp Güner, E. (2019). *Eskiçağ’da Doğu Akdeniz’de Kutsal Alanlarda Arınma*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Gerçeksever, S. (2009). *Dünden Bugüne Şifacılık ve Ruhsal Şifa*. İstanbul: Onbir Yayınları.
- Jackson, R. (1999), *Roma İmparatorluğu’nda Doktorlar ve Hastalıklar* (Çev. Ş. Mumcu), İstanbul: Homer Kitabevi.
- Karıştıranlı, E. G. (2021), *İlk Çağ’da Rüya ile Tedavi ve Asklepieion Kültü*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Martialis, M. V. (2022), *Epigramlar* (Çev. G. Varınlıoğlu), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Mercan, T. (2019). *Antik Kaynaklar ve Arkeolojik Kanıtlar Işığında Antik Yunan ve Roma’da Ruh Hastalıkları*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Polat, İ. (2020), “Kurşun Dökme Geleneği ve Ateş Kültü ile İlişkisi”. *Akademik MATBUAT Dergisi*, 4(1), 11-26.
- Şahin, Z. (2021), *Asklepios Kültü ve Anadolu’daki Asklepiyonlar*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.
- Tez, Z. (2010). *Tıbbın Gizemli Tarihi: Semboller, Büyüler ve Ritüeller Eşliğinde “Şifa”*. İstanbul: Hayyikitap Yayınevi.
- Uygun Yazıcı, S. (2018), “Geç Antik Çağ ve Erken Hristiyanlık Dünyasında Dinsel Su İnanışları”. *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 8(16), 21-31.
- Şafak, D. (2017), “Etnografi’den Netnografi’ye Sanal Ortamda Kurşun Dökme: ‘Sen Bi Kurşun Döktür’ ”, *Millî Folklor Dergisi* 29/116, 156-168.
- Ökse, A. T. (2021), “Eski İnsanın Duygularının Arkeolojik Verilere ve Yazılı Belgelere Yansımaları”, *TÜBA-AR* 29, 153-176.
- Erdal, Y. S. (2008), “Perge’den bir Trepanasyon: Olası Nedenleri”, *Prof. Dr. Haluk Abbasoğlu’na 65. Yaş Armağanı: Euergetes* (ed. İ. Delemen S. Çokay-Kepçe A. Özdizbay Ö. Turak), s. 421-434. Antalya: Suna - İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü.
- Tuğcu, B. (2010), “Anadolu’da, Canlıda Yapılan İlk Trepanasyon Örneği: Aşıklı Höyük İnsanı”, *Türk Nöroşirürji Dergisi* 20/2, 70-75.

İnternet Kaynakları:

<https://www.cerrahi.com.tr/eswl-nedir-eswl-tas-kirma-tedavisi>, Erişim Tarihi: 16.05.2022.